

Dr.

Mehmet ÇELİKmehmedhancelik@gmail.com

Eser Geçmişi: 2 Eki 2017 / 8 Kas 2017

DOI: 10.21551/jhf.341287

Kavramsal Olarak Diaspora, Ermeni Diasporası Ve Lübnan Ermeni Diasporası

Conceptually Diaspora, Armenian Diaspora and Lebanon Armenian Diaspora

ÖZET

Diaspora kavramının, tanım, sınıflandırma ve mevcut faaliyet noktasından yola çıkılarak diasporanın göç ve asimilasyonun teolojik ve ulus-devletçi anlayışlarına bir alternatif sunduğu ileri sürülmüştür. Ancak diaspora konusunda kavramsal olarak net bir konsept oluşmamıştır. Buradan hareketle diaspora, tanımlama açısından tartışmalı kavram olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde klasikten çağdaşa, yerelden küresele ya da ilkelden moderne geçiş anlamında bir geçiş olduğu açıktır. Ermeni Diasporası; Ermeni sorunu, Ermeni milleti, anavatanı “klasik” unsurlarından zamanla evrimleşerek ve modernitenin koşullarına kendini uyarladığı için bu noktayı iyi bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca diasporanın Lübnan hayatının her alanına (siyaset, ekonomi, toplum vb.) katılma sıklığı, yoğunluğu ve diasporanın Lübnan Devleti’nden gelen özerkliği Lübnan’ı ulus ötesi olarak konumlandırmıştır. Bu esasa Lübnan Ermeni Diasporasını diğer diaspora topluluklarından ayırmaktadır. Diaspora, anavatan ve milliyetçilik birbiriyle çakışan, çelişkili ve tartışmalı kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Buradaki en önemli husus; bu kavramların Ermeni Diasporası algısında neyi çağrıştırdığıdır. Her biri kavramsal netlik içeren bu tanımlamalar, çalışmamızda işlenecek kavramlar için belirgin önem arz etmektedir. Bu çalışmada; Diaspora, Ermeni Diasporası ve Lübnan Ermeni Diasporası kavramsal olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, Ermeni, Lübnan , Ermeni Sorunu.

ABSTRACT

The concept of diaspora has been proposed as an alternative to the theological and nation-state conception of immigration and assimilation of diasporan by way of definition, classification and current activity point. However, there is no clear conceptual concept

for diaspora. From this point on, diaspora emerged as a controversial concept in terms of definition. It is clear that there is a transition from classical to contemporary, from local to global, or from modal to primitive. Armenian Diaspora; The Armenian question positively reveals this point because the Armenian nation evolved from the “classical” elements of the motherland over time and adapted itself to the conditions of modernity. In addition, the frequency, intensity and diaspora’s autonomy of Lebanon’s State of Lebanon’s participation in all areas of Lebanese life (politics, economy, society, etc.) This principle distinguishes the Lebanese Armenian Diasporas from other diaspora communities. Diaspora, motherland and nationalism are emerging as conflicting, contradictory and controversial concepts. The most important point here is; what these concepts evoke in the perception of the Armenian Diaspora. These definitions, each of which is conceptual clarity, are of particular significance for the concepts to be studied in our work. In this study; Diaspora, Armenian Diaspora and Lebanese Armenian Diaspora will be conceptually examined.

Keywords: Diaspora, Armenian, Lebanon, Armenian question.

GİRİŞ

1. Diaspora Kavramı

Tarihsel olarak, Yahudi halkının “vatanından zorunlu sürgününü” temsil etmek için kullanılan Diaspora terimi; “göç, sürgün, nostalji, gelenek ve dillerin sürdürülmesi, anavatana dönüş hayali” gibi kavramlarda da karşılık bulmuştur. Diaspora, kavramsal olarak; yeni anavatanda ulusal bir kimlik korunurken menşei evine dönme hayalidir¹. Ancak Diasporadaki menşei ev algısı, diasporik hayal gücünün arzulanı mitik bir yerdir. Bu anlamda ‘menşei yeri’ olarak görülen coğrafi bölgeyi ziyaret etmek mümkün olsa da dönüşü olmayan bir yerdir². Diaspora, fikri olarak birinci nesil göçmenlerin ve vatanın dışında doğan sonraki nesil torunları ifade emektedir. Diaspora, genellikle ortak kökten olan insanlara atıfta bulunurken, aynı zamanda anavatani mutlak vatan ile paylaşmayan insanları da temsil etmektedir³. Esasında diaspora kavramının uluslararası perspektifte odaklandığı nokta şudur: Orijin (menşei) ülkesiyle aidiyetlerini (Maddi ve Manevi) koruyan ve devam ettiren, yabancı bir ülkeden göç etmiş etnik kökeni itibariyle azınlık bir gruptur⁴. Diaspora, tanımlama açısından tartışmalı kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisinde klasikten çağdaşa, yerelden küresele ya da ilkelden moderne geçiş anlamında bir geçiş olduğu açıktır. Örneğin Ermeni sorunu, Ermeni milleti, anavatani ve diasporası “klasik” unsurlarından zamanla evrimleşerek ve modernitenin koşullarına kendini uyarladığı için bu noktayı iyi bir şekilde ortaya çıkarmaktadır⁵.

1 Alfred, M. V. (2015). “Diaspora, Migration, and Globalization: Expanding the Discourse of Adult Education”. 88.

2 Krikorian, M. R (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In Lebanon*, Unpublished Master’s Thesis, American University Of Beirut, Beirut, 20.

3 Yamashiro, J. H. (2013). “Working towards conceptual consistency in discussing ‘diaspora’ and ‘diaspora strategies’: Ethnicity and affinity in the case of Japan”. *Geoforum* 59, 178.

4 Singh, M., Singh A.(2008). “Diaspora, Political Action, and Identity: A Case Study of Canada’s Indian Diaspora”. *Diaspora*, 17 (2), 153-4.

5 Krikorian, M. R (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In*

William Safran'ın yaklaşımıyla diasporalar, kendi orijin vatanları hakkında kolektif bir bellek, vizyon veya efsaneye sahip bireylerdir; fiziksel konumu, geçmişi ve başarıları ile birlikte atalarının vatanlarını ideal evleri olarak gören ve koşulları uygun olduğunda kendilerinin veya torunlarının geri döneceği ya da sonunda geri dönmesi gereken yer olarak görmektedirler⁶. Bir diaspora, sadece çeşitli nesillerdeki göçmen sayısından değil aynı zamanda proaktif bir şekilde kökeni itibariyle iddia eden nesillerden de oluşmaktadır. Bu terim, Anderson Benedict'in dediği gibi; “*uzun mesafe milliyetçilerin*” çağırıldığı anavatan dışında kalan sadece etno-ulusal grupları da kapsamamaktadır⁷. Diğer “*ulusötesi*” olgularla birlikte diasporalar, genellikle küreselleşmeyi belirten ve bir dereceye kadar teşkil eden kavramlardır⁸. Diaspora, insanların göç ve etnik boyutlarının ötesinde, yerler ve inançlar arasındaki ilişkilerini anlamak için kullanılan analitik bir araç olarak da düşünülebilmektedir⁹. Diasporik kimliğin anahtar kelimesi “*home*” olarak düşünülürse eve dönüşü arzulayan bir kimlik etrafında görülebilmektedir. Diasporik kimlik, reform, dönüşüm, parçalanma ve asimilasyonu reddederken vatandaşlığı da arayan bir süreçtir¹⁰.

Klasik anlamda vatan kavramına atfedilen diasporalar, dönemselsel olarak önemini yitirirken etnisiteler arası veya sınırlar ötesi Francophone, Anglofon ve Lusophone gibi dil kategorileri, ‘Topluluk Diasporaları’ olarak kabul görmüştür. Vatan açısından bakıldığında, göç eden gruplar, büyük ölçüde asimile olmuş olsa dahi diaspora olarak kavramsallaştırılmıştır. Diasporalar; Akademik literatürde; Belarus, Brezilya, Kamboçya, Kolombiya, Mısır, İngiliz, Estonyalı, Etiyopyalı, Çingene, Hawaii, İgbo, İran, Irak, Japonca, Cava Dili, Kazakça, Letonca, Litvanyaca, Maya, Lehçe, Romence, İskoçya, Senegal, Somali, Sovyet, Sudan, Suriye, Tutsi ve Ukrayna Diasporaları, Dixie Diasporalar, Kuzey Amerikalı Diaspora, Beyaz Diaspora, Liberal Diaspora, Muhafazakâr Diaspora, Gay Diasporası, Kızıldeniz Diasporası, Sayısal Diaspora, Dijital Diaspora, Köktendinci Diaspora ve Terörist Diaspora gibi birçok alanda kategorize edilmiştir. Aynı zamanda Hindu, Sih, Budist, Konfüçyüs, Huguenot (Fransız Protestan), Müslüman ve Katolik Diasporaları da dâhil olmak üzere küresel dini cemaatlere sahip “Diasporalar” olarak nüfus formasyonunu oluşturmuştur¹¹.

2. Diaspora Kuramları

Diasporayı kavramsallaştırma, tanımlama veya bu kavramı sınıflandırma ilk olarak John Armstrong tarafından; “*belirli bir yönetim içinde toprak tabanına sahip olmayan herhangi bir etnik topluluk, yani; siyasi yönüyle nispi bir azınlık*” olarak yapılmıştır¹². Konseptin teorik

Lebanon, 30.

6 Laycock, J. (2012). “Armenian Homelands And Homecomings, 1945–9”. *Cultural And Social History*, 9 (1), 105.

7 Anderson, B. (1991). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev: İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayıncılık, 111.

8 Björklund, U. (2003). “Armenians of Athens and Istanbul: the Armenian diaspora and the ‘transnational’ nation”, *Global Networks* 3, 337.

9 Gallo, E. (2010). “Diaspora by Design? Multiple Allegiances and Belonging in Contemporary Global Catholicism”. *Diaspora*, 19(1), 58.

10 Singh, M., Singh A. (2008). “Diaspora, Political Action, and Identity: A Case Study of Canada’s Indian Diaspora”. 151.

11 Brubaker, R. (2005). “The ‘Diaspora’ Diaspora”. *Ethnic and Racial Studies*, 28 (1), 3.

12 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. *Diaspora Studies*, 10 (1), 65-66.

anlayışının geliştirilmesi ise William Safran tarafından 1991 yılında yayımlanan bir makalede, “*gurbetçi/göçmen azınlık toplulukları*” olarak yapılmıştır. Özellikle Robin Cohen, diasporayla ilgili ilk monografi eserinde yukarıdaki tanımları tekrar edip tematik çerçevesiyle “*Aynı etnik geçmişe sahip çatışmalar, savaşlar, soykırımlar veya mali konular gibi zor koşulların bir sonucu olarak farklı ülkelerde yaşayan bir grup insan.*” olarak tanımlamıştır¹³. Teorik çalışmalarının yanı sıra vaka analizlerinin incelenmesine (Sheffer Dufoix, Esman, Sokefeld) dayanılarak, aşağıdaki tanımlamaları yapmak mümkün olmaktadır. Belli bir diaspora topluluğunun koşullarını şekillendiren kavramsal temalar şu temeller üzerinde şekillendirilmektedir¹⁴:

“Homeland (Anavatan): Anavatanın, ev sahibi ülke ile diaspora üzerinden ilişkilerini sürdürmesi ve tesis etmesi...”

Hostland (Ev sahibi): Ev sahibi ülkenin siyasi sistemi içerisinde diasporanın asimilasyonunu engelleyerek toplumsal, dini, ırksal ve diğer türlerde hukuki, siyasi ve sosyal dinamiklerinin kurumsal olarak koruması ...”

Diasporanın tüm kategorilerini temel alırsak; Filistinliler, Kürtler, Tamiller, Çingeneler “Devlete bağlı ya da Devletsiz” olarak tasvir edilirken; Yahudi, Çinli, Hintli ve Ermeniler, “Tarihsel” olarak değerlendirilmektedir. Afrikalı Amerikalılar, Zenciler, Grek, Polonyalı ve Türkler, “Modern” olarak; Kore, Filipin, Tayland ve Rusyalılar, “Yeni başlayan”; Avrupa ve Asya’daki Amerikalılar, Amerika ve Kanada’daki Ukraynalılar ya da büyük çoğunluğu dağılmış olan Amerika’daki Yahudi ve Filistinliler, “Hareketsiz” olarak kategorize edilmiştir¹⁵.

Diaspora; devletsiz olarak siyasi aktör, nispi olarak da siyaset biliminde yeni bir trend haline gelmiştir. Diaspora çalışmaları kültürel çalışma, antropoloji ve sosyoloji olarak ortaya çıkmasına rağmen siyaset bilimi, 1990’lı yıllarda bu trendi başlatmıştır. Diaspora, ev sahibi devletlerin gözünde basit bir göç değildir. Dolayısıyla diasporalar, yerel ve uluslararası düzlemde siyasi bir aktör olmuşlardır¹⁶. Bir diaspora stratejisi, diasporalarla ilişkileri geliştirmeye ve yönetmeye yönelik açık ve sistematik bir siyaset inisiyatifi veya bir dizi siyasi girişimini hedeflemektedir. Başka bir deyişle; ilgili diasporaların doğasındaki farklılıklar, göç ettikleri ülkelerdeki farklılıklar, anavatandaki ekonomik ve kültürel koşullar ve anavatanın değişen özelemleri ile şekillendirilen çok çeşitli strateji türlerini ortaya çıkarmıştır¹⁷. Diasporalılar, bağlamsal istihbarat, küresel ağlar ekseninde girişimci yeteneği ve yaratıcı düşüncesi ile sınırlı yerel kaynaklara erişime sahiptir. Bu özellikler, diasporaların yenilik ve yabancılaşma karşı yükümlülüklerini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde yabancı pazar bağlamında ticari faaliyetlerini sürdürmeye yönelik örgütsel ve yönetsel yeteneklerini de kullanmaktadırlar¹⁸. Diğer yandan diaspora, uluslararası meselelerde ve uluslararası

13 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., Kankanyan N., and Shorjian, N.(2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. 65-66.

14 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., . Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. s.67

15 Sheffer, G. (2010). *Diaspora Politics At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press, 242

16 Bauböck, R., Faist,T.(2010). *Diaspora and Transnationalism, Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 149

17 Yamashiro, J. H. (2013). “Working towards conceptual consistency in discussing ‘diaspora’ and ‘diaspora strategies’: Ethnicity and affinity in the case of Japan”. 180.

18 Rana, Mohammad B., Elo, M. (2017). “Transnational Diaspora and Civil Society Actors Driving MNE

politikada giderek önemli bir unsur haline gelmiştir. Esasında bu kavram, politikacılar ve göçmenler tarafından çeşitli amaçlara uygun seçilmiştir¹⁹. Diasporalılar, kendi menşei ülkeleriyle psikolojik, iletişimsel ve bazen maddi bağları proaktif olarak korumaktadır²⁰. Fiona Adamson'a göre; ulus ötesi toplumların menşe ülkelerinde siyasi değişiklikler yapabilmeleri için üç yol vardır. Bunlar şunlardır²¹:

“(1) Uluslar üstü alanlar içinde yeni siyasi kimliklerin ve söylemlerin oluşturulması;

(2) Ev sahibi ülke hükümetleri ve siyasi partileri, uluslararası örgütleri (STÖ) ya da STK'ları içerebilecek şebekelerin geliştirilmesi ve 'üçüncü şahıslar' ile lobi ilişkilerinin geliştirilmesi;

(3) Ev devleti içindeki siyasi aktörlere maddi kaynakların doğrudan temini.”

Diaspora kavramının, tanım, sınıflandırma ve mevcut faaliyet noktasından yola çıkılarak diasporanın göç ve asimilasyonun teolojik ve ulus-devletçi anlayışlarına bir alternatif sunduğu ileri sürülmüştür. Ancak diaspora konusunda kavramsal olarak net bir konsept oluşmamıştır. Birçok milliyetçi hareketin öz olarak kabul ettiği 'Gerçek kimlikler' hakkındaki varsayımları ile uluslar üstü aidiyet duygusunu yeniden inşa etmek ve küresel düzeyde gerçekleşen hareketleri diasporadaki mevcut anlayış ekseninde ortaya çıkarmak zorlaşmıştır. Ayrıca çeşitli diaspora gruplarının hem diaspora hem de ev-devlet çevreleri tarafından yönlendirilen karşı iddialara sahip olması durumunda, diasporaların devlet dışı aktörler olarak özerkliği ne derecede olduğu belirsizdir. Dolayısıyla diasporaları kimlik temelli aktörler olarak kuramsallaştırmak veya ulus ötesi toplumsal hareketler üzerine ve mevcut teorik yaklaşımların üzerinden eleştirel anlamda incelemek gerekmektedir.

3. Ermeni Diasporası

Ermeni Diasporasının oluşum sürecine tarihi arka planıyla bakıldığında 11. Yüzyıl'a kadar götürülmektedir²². Ancak esas itibarıyla Ermeni Diasporası, 1915 yılı ve sonrasında tanımlanmıştır²³. Diasporada inşa edilmiş ve idealize edilmiş bir ulusal geçmişi temel alan "anavatan" vizyonu mutabık kalınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda "anavatan"; Sovyet yetkilileri ve diaspora örgütleri tarafından desteklenen bir stratejiye dönüşmüştür. Şöyle ki; diaspora tarafından Sovyet Ermenistan'ı, otoriter bir ulusal ev olarak meşrulaştırmak ve ülkeye geri dönüşü özendirmek için "anavatan" kavramı üzerinde propagandalar idealize edilmiştir. Bu yolla Ermeniler, Yahudiler gibi, atalarından bir vatanın

Internationalisation: The Case of Grameenphone in Bangladesh". *Journal of International Management*, 23 (1), 88.

19 Brinkerhoff, J.M. (2011). "David And Goliath: Diaspora Organizations As Partners In The Development Industry". *Public Administration And Development Public Admin*, 31 (1), 37.

20 Brinkerhoff, J.M. (2011). "David And Goliath: Diaspora Organizations As Partners In The Development Industry". *Public Administration And Development Public Admin*, 38.

21 Krikorian, M. R (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armeian Diaspora In Lebanon*, 25.

22 Baibourtian, A. (2009). "The Emergence of the Armenian Diaspora and Genesis of the Indo-Armenian Community". *Diaspora Studies*, 2 (1), 94.

23 Koinova, M. (2011). "Diasporas and secessionist conflicts: the mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen diasporas". 338.

geri dönüşüne dair ortak bir rüyanın anahtar niteliğini taşıyan bir arketip diasporasına dönüşmüştür. Esasında bu propaganda sonuç vermiş, 1946 ile 1949 arasında Amerika, Avrupa ve Ortadoğu'da yaşayan yaklaşık 100.000 Ermeni, Sovyet Ermenilerin "homeland" olarak tasvir ettikleri yerleşim çağrısını kabul etmişlerdi²⁴.

Soğuk Savaş döneminde Sovyet Ermenistan ve Diaspora arasındaki etkileşim, tamamen olmasa da ideolojik bir çizgiyle bölünmüştür. Şöyle ki; Ermeni Devrimci Federasyonu, Sovyet Ermenistan'ı Ermeni milletinin meşru mirasçısı olarak görmemiş ve resmi irtibatlarını buna göre sınırlamıştı. Diasporadaki diğerleri ise, Sovyet Ermenistan'ı vatan kabul ederek onunla kültürel bağlar kurmuşlardı. 1964 yılında Sovyetler Birliği dışındaki çeşitli Ermeni cemaatleriyle irtibat kurmak için Sovyet Hükümet Ajansı kurulmuştu. Bu dönemlerde diaspora, iki büyük bölüme ayrılmıştır: Ermenistan'ın dışında yaşayan, ancak Sovyetler Birliği sınırları içinde (İç diaspora) yaşayan topluluklar ve Orta Doğu, Avrupa ve Amerika'da (Dış diaspora) yaşayan topluluklar olarak sınıflandırılmıştı. Diğer yandan bu toplulukları bir arada tutmaya ve ulusal kimliğini korumaya yardımcı olan toplum örgütleri, geleneksel siyasi partileri ve kiliseleri olmuştu. Sovyetler Birliği'ndeki bazı Ermeni cemaatleri, Etchmiadzin'e²⁵ bağlı bazı kilise yapıları vardı. Ancak "dış" Diaspora'nın aksine, topluluk hareketi için siyasi yapıları olmamıştı. Bu yapılar, kendi okulları kümesiyle, kültürel ve atletik kulüplerle ve gençlik hareketleriyle sürüklenen siyasi partiler tarafından yönetilmişti²⁶.

Sovyetler dışında Lübnan, Suriye, Mısır ve İran gibi Orta Doğu ülkeleri Ermeni Diasporası için ağırlık merkezi olarak kabul edilmişti. Bununla birlikte, 1970'li yılların başında ve ortalarında Ortadoğu'daki çatışmalardan (Lübnan İç Savaşı ve İran İslâm Devrimi) dolayı Ermenilerin toplu göç etmesi ile ağırlık merkezinin Ortadoğu'dan Kuzey Amerika'ya geçişine neden olmuştu. Bu aynı zamanda, Ermeni-Amerikan topluluğunun entegre olmasına, siyasi işbirliğine ve dolayısıyla ev sahibi milletin siyasi hayatlarına aktif olarak katılmaya neden olmuştu. Ortadoğu'dan gelen Ermeni nüfusunun odak noktası, siyasi gündemlerinin bir parçası olarak lobiciliğe kaymıştı. Dolayısıyla bu durum, Kuzey Amerika'daki mevcut toplulukların faaliyetlerine yenilenmiş bir ivme kazandırmıştı. Başlangıçta bu faaliyetler çoğunlukla "Soykırım" tanımaya odaklanmıştı. Ancak 1991 yılında Ermenistan'ın bağımsızlığı ile birlikte, yeni cumhuriyete insani ve ekonomik yardım üzerine odaklanılmıştı. 1988-1991 yılları arasındaki dönem, "Karabağ Olayları"nın başlaması, Aralık 1988 depremleri ve Ermenistan'ın bağımsızlık ilânı gibi olaylar, Ermenistan-Diaspora ilişkilerine yeni dinamikler getirmişti. Diasporada, kimlik koruma ve "Soykırım" tanımaya odaklanan geleneksel gündem varlığını devam ettirmişti²⁷. Ancak yeni ortaya çıkan bir devletin hayatta kalması ve refahı için yeni bir endişe oluşturulmuştu. Bağımsızlık hareketi ve Kuzey Ermenistan'daki yıkıcı deprem, diasporanın Ermenistan'a yönelik çabalarında etkili olmuştu. 1988 yılı öncesinde Ermenistan'da yaygın düşünce Cumhuriyetin diasporayı (kültürel ve kimlik bakımından)

24 Laycock, J. (2012). "Armenian Homelands And Homecomings, 1945–9". 103-104.

25 Ermeniler tarafından kutsallığını kabul edilen aynı zamanda doktrinel ve idari organizasyon olarak Ermeni kiliselerinin dini merkezi olarak görülen yerdir. Messerlian, Z. M. (1963). *Armenian Representation In The Lebanese Parliament*. 46.

26 Policy Forum Armenia. (2010). *Armenia-Diaspora Relations: 20 Years Since Independence*. Armenia: A publication of Policy Forum Armenia, 8.

27 Diaspora Ermeni örgütleri arasında Türklere karşı genel olarak hasmane duygulara sahip olmalarının ve bu duygularının bu dönemdeki politikanın bir parçası haline getirerek, "bilerek veya bilmeyerek" Türk insanına düşmanlığı örgütlemek yolunu seçmiş olanları vardır. Akçam, T. (2000). *Ermeni Tabusu Aralanırken: Diyalogdan Başka Bir Çözüm Var mı?*. İstanbul: Su Yayınları, 35.

desteklediği, 1988 yılından sonra ise savaş ve depremlerle tahrip olan Cumhuriyeti, kriz ortamından çıkarmak için desteklemeye ve yardımları sürdürmeye şartlandırıldığı²⁸.

Diaspora toplulukları, örgütlü ve gayri resmi faaliyetler vasıtasıyla birbirleriyle aktif olarak bağlar kurmayı amaçlamışlardır. Özellikle 1991 yılında Ermenistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, diasporanın "ev sahibi" devletlerde giderek daha kök salmasına ve daha sivil katılımın sağlanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Ermenistan'a yönelik bir yönelimin yanı sıra, ulus aşırı sembolü olan 'vatan' anlayışının geleneksel diaspora yaklaşımıyla yeniden canlandırılmasına da neden olmuştur²⁹. Bağımsız Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan, yeni Cumhuriyet'te diasporaya özgü herhangi bir kurumsallaşmaya gitmemiştir. Levon Ter-Petrosyan'ın 1991'den 1998 yılına kadar görev süresi boyunca Ermenistan ve diaspora arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Ter-Petrosyan, diaspora temelli Taşnak Siyasi Partisi'ni yasaklayıp bazı liderlerini de hapsederek anayasada çifte vatandaşlığa ilişkin açık bir yasakla mevcut diasporanın büyük bölümlerini çıkararak diasporayla ilişkileri yabancılaştırmıştır. Ter-Petrosyan, diaspora eleştirisine gerekçe olarak; diaspora politikalarının rejimi tehdit ettiğini belirtmiştir³⁰. Ancak ikinci Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan, Ermenistan-Diaspora ilişkisini kurumsallaştırmak ve yönetmek için ilk girişim olarak ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanlığı, Bakan Vartan Oskanyan başkanlığında ilki Eylül 1999 yılında, ikincisi Mayıs 2002 yılında ve üçüncüsü Eylül 2006 yılında olmak üzere "Ermenistan Diaspora Konferansları" düzenlemiştir. Bu organizasyonlardaki amaç, bağlı olmayan bir diasporayı devlete bağlamaya çalışmak olmuştur. Bu konferanslara (Armenia-Diaspora Conferences; the Ministry of Diaspora) davetiye ve konuşmacı olarak, Ermenistan Devleti yetkilileri görevlendirilmiştir. Ayrıca Diaspora örgütleri çatısı altında hayır kurumları, lobi grupları, kulüpler, kiliseler, siyasi partiler tercih edilmiştir. Böylelikle örgütsel bağları olmayan kişiler hariç tutulmuştur³¹.

Devlet-Diaspora ilişkilerinin nasıl görüldüğü konusunda üzerinde inşa edilmesi gereken sembolik bir modele sahiplerdir. Birçok eski komünist devletin aksine Ermeni Devlet elitleri, siyasi bir kültüre yönelme ve sembolik bir sözcük dağarcığına sahip olma yeteneklerine göre diasporaları, yakın ya da uzak olarak inşa etmektedir. Son zamanlarda "Diaspora yönetimi" kurumsallaşmıştır. Bu siyasi kültür, Sovyet yönetiminin mirası olduğundan, Ermeni Diasporasının daha yakın, daha "sadık" ve daha az zahmetli kısmı olarak benimsenmiştir. Rusya Ermenileri'nin ekonomik ve siyasi nüfuz ve arzuları göz önüne alındığında, en azından "diasporik faaliyetler" yapanların sadakati ve ortak bir siyasi kültüre dayalı yakınlık varsayımları, "zihniyet" olarak da tasvir edilebilmektedir. Milletvekilleri ve Diaspora Ermenileri, diasporanın potansiyelini kullanmayı ve Ermenistan'ın geliştirilmesine yardım etmeyi amaçlamışlardır. Bakanlığın diğer önceliği, esas olarak etnik köken itibarıyla yeniden canlanma olan Hayadartsutyun'dur. Bu sözcük, Ermenice geri gönderme sözcüğüne benzer şekilde, bakanlığın Ermenileri, "yeniden Ermenileştirme"yi öncelik vermelerini ve "eve taşımak için kendilerine çekmeye" olarak çağırıştır³².

28 Policy Forum Armenia. (2010). *Armenia-Diaspora Relations: 20 Years Since Independence*. 9.

29 Kasbarian, S. (2013). "Diasporic Voices from the Peripheries – Armenian Experiences on the Edges of Community in Cyprus and Lebanon". *The Cyprus Review*, 25 (1), 81.

30 Cavoukian, K. (2013). "Soviet mentality?" The role of shared political culture in relations between the Armenian state and Russia's Armenian diaspora". *Nationalities Papers*, 41 (5), 716.

31 Cavoukian, K. (2013). "Soviet mentality?" The role of shared political culture in relations between the Armenian state and Russia's Armenian diaspora". 716.

32 Cavoukian, K. (2013). "Soviet mentality?" The role of shared political culture in relations between the Armenian

Ermeni Devleti, 1999 yılından başlayarak, yaklaşık on yıl süren adım adım bir politika deklarasyonu sonrasında önemli bir girişimi olarak “Diaspora yönetimini öncelikli kılmaya” başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin çökmesine rağmen Rus Ermeni Cemaati’nin büyümesinden hareketle birçok Rus Ermeni’si giderek artan ekonomik nüfuzuyla bu tür girişimlere önemli bir katkı sunmuştur³³. Ayrıca kurumsal örgütlenmenin en önemli bir kimliği olan diaspora, 2007 yılında Ulusal Güvenlik Stratejisi olarak kavramsallaştırılmış ve kurumsal bir kimliğe de dönüştürülerek 2008 yılında Diaspora Bakanlığı kurulmuştur³⁴.

Ermenistan-Diaspora ilişkileri, 20. Yüzyılın ilk yarısından başlayarak Birleşik Devletler’in diaspora siyaseti ve dernek faaliyeti üzerinde de etkisini göstermiştir. Kendi menşei ülkelerinden fiziksel uzaklıklarına rağmen 20. Yüzyılda Birleşik Devletler’deki siyasi faaliyetleri, Ermenistan hükümetleri tarafından göz ardı edilmemişti. Bu hükümetler, siyasi ve mali desteğini toplamak için zaman zaman gurbetteki topluluklar üzerinde siyasi nüfuzlarını genişletmeye çalışmıştı. Çoğu zaman, diaspora siyaseti ve hizipçilik, devletin aktörlerinin eve döndüğü ve yerli ve yabancı politikacıların meşruiyetini saran anlaşmazlıklara, yurtdışı destekçilerine ve vatan hükümetlerinin eleştirenlere karşı da olmuştur³⁵.

Günümüzde Ermeni Diasporası küreselleşmiştir. Şöyle ki; büyük topluluklar halinde Rusya, ABD, Fransa, Gürcistan ve Lübnan’da ikâmet etmektedirler. Kolkata’dan Los Angeles’a ve Buenos Aires’e, St. Petersburg’dan Sydney’e, yıllar boyunca dağılmıştır. Nüfus istatistikleri net olmamakla birlikte bazı iddialara göre Rusya’da yaklaşık 2 milyon, ABD’de 1 milyondan fazla, Fransa’da 500 bin, Gürcistan’da 350 bin, İran’da 250 bin, Suriye’de 190 bin, Lübnan’da 140 bin, Arjantin’de 130.000’dir³⁶. Bahse konu olan bu göçler 1915 yılından sonra gerçekleşmiştir. Bu göçler, Lübnan’da, İran’da ve Suriye’de geniş topluluklar halinde gelişmiştir. 1975 yılına kadar ABD ve Kanada’da 500.000’den fazla İtalya, İsviçre, Avusturya, Romanya, Bulgaristan, Avustralya ve Hindistan gibi ülkelerdeki aktif toplulukların yanı sıra Fransa’da 200.000’den fazla, Güney Amerika’da da 100.000’den fazla nüfusa sahip Ermeniler bu ülkelerde faaliyet göstermişlerdir³⁷. 1915 sonrasında özellikle Lübnan, Suriye, Filistin ve İran, Etiyopya, Uzak Doğu, Latin Amerika (özellikle Arjantin), Yunanistan, İtalya ve İngiltere gibi ülkelere dağılmıştı. Fakat Fransa ve ABD’de çok büyük ve köklü Ermeni Diaspora toplulukları ortaya çıkmıştır³⁸. Dünya çapındaki Ermenilerin dağılımına ilişkin çeşitli sayılar aşağıda gösterilmiştir³⁹:

state and Russia’s Armenian diaspora”. 717.

33 Cavoukian, K. (2013). “Soviet mentality?” The role of shared political culture in relations between the Armenian state and Russia’s Armenian diaspora”. 713.

34 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., . Kankanyan N., and Shorjian, N.(2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. 64

35 Yousefian, S.N.(2014). “Picnics for Patriots: The Transnational Activism of an Armenian Hometown Association”. *Journal of American Ethnic History*, 34 (1), 32.

36 Baibourtian, A. (2009). “The Emergence of the Armenian Diaspora and Genesis of the Indo-Armenian Community”. 98.

37 FCO9/3073/WST 245/1.

38 Cohen, R. (2008). *Global Diasporas*. New York: Routledge, 53.

39 Cohen, R. (2008). *Global Diasporas*. 52.

Ülke	1966	1976	1985	Son veriler
				2, 971, 650 (2007)
	560,000	?	560,000	
	550,000	?	550,000	264,822 (2007)
Rusya (1991'e kadar SFSC)	330,000	?	360,000	
Diğer	60,000	?	?	?
SSCB eski	?			-
TOPLAM SSCB				-
ABD ve Kanada	450,000	500,000	800,000	945,615
Türkiye	250,000	?	70,000	115,000
İran	200,000	?	200,000	202,000
Fransa	200,000	?	300,000	273,000
Lübnan	180,000	?	200,000	260,000
Suriye	150,000	?	100,000	200,000
Arjantin	?	?	100,000	132,000
Diğer	570,000	?	233,000	?
Toplam		?		?
TOTAL (Dünya çapında)		?		

1989 yılı itibariyle Komünizmin çöküşünden sonra Ortadoğu ve eski Sovyetler Birliği'nden gelen Ermeni nüfus, önemli ve artan bir şekilde Diaspora toplulukları olarak Fransa ve ABD'ye yerleşmişti. ABD Ermenilerinin ekonomik açıdan diğer Ermeni Diaspora topluluklarından daha yüksek bir yaşam standardına sahip oldukları bilinmektedir. Bunun yanı sıra ABD'deki diğer yerleşik etnik gruplarla da entegre olmuşlardır. Bununla birlikte, belki de bu örgütsel faaliyetin son zamanlardaki en önemli değişimi, Washington'da güçlü bir Ermeni siyasi lobisinin büyümesidir. ABD'deki Ermeni organizatörler, Kongre'de 24 Nisan'ı anmak ve ulusal bir gün ilân etmek için bir kanun tasarısını desteklemişlerdi. Esas itibariyle bu lobiciliği Yahudi-Amerikalılardan öğrenmişlerdir. Bahse konu olan bu Lobi, ortak sergilere sponsorluk, konferanslar ve yayınlar olarak ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla Soğuk Savaşın bitimiyle değişen jeopolitik özelliklerden tam olarak yararlanmışlardı⁴⁰.

ABD dışında Ermeni Diasporasının büyük bir çoğunluğu Rusya'da yaşamaktadır. Bu

40 Cohen, R. (2008). *Global Diasporas*.53.

diaspora, organizasyon olarak zayıf ve bağlantısızdır. Bu sebeple milli kimliklerini, din, dil ve kültürleri korumaları zorlaşmıştır. Rusya'nın bazı bölgelerinde Ermeniler arasında kendi kimlik, yerli dil ve geleneklerini neredeyse kaybetmişlerdir⁴¹. Ayrıca diasporik kimliği ve kurumları da "1915 Olayları" ile bağlantılı olarak eski nesiller tarafından tanımlanmıştır. Özellikle etkili diaspora grubu olan "Taşnaklar" olarak bilinen Ermeni Devrimci Federasyonu (Armenian Revolutionary Federation) tarafından yapılmıştır. Ancak bu dönemlerde Ermeni göçleri de yaşanmıştır. Önce Ortadoğu sonra Batı Avrupa ve Amerika'ya olmuştur. Ayrıca 1990'lı yıllarda "Karabağ Olayı"nın verdiği ekonomik çöküş de toplu göçe neden olmuştur⁴².

4. Lübnan Ermeni Diasporası

Dünyadaki farklı Ermeni grupları, 1915 sonrası dönemde farklı kimlik oluşum süreçlerine girmiştir. Her Diaspora topluluğu kendi özelliklerine ve barınma geçmişine sahip olsa da 1915 sonrası dönemde Diasporanın en yoğunlaştığı yer Lübnan'daki Ermeni Diasporası'dır. Lübnan, Ermeni Diasporasının Lübnan'daki merkezi önemini yanı sıra oldukça karmaşık doğasını da yansıtmaktadır⁴³. Lübnan, Ortadoğu'daki Ermeni toplulukları için tarihi olarak diasporik merkez üssü olmuştur⁴⁴. Şöyle ki; Lübnan ticaret diasporası, başlangıçta iki ayrı grup olarak; tüccar ve emekçiden oluşmuştu. 17. Yüzyıl ile 19. Yüzyıla kadar nispeten müreffeh olan bağımsız tüccarlar, Ortadoğu ve Avrupa arasındaki ticaret hacmini arttıran ağlar kurmuşlardı. Önemli bir aşaması Mısır'da, Livorno'da, Marsilya ve Manchester'da gerçekleşmiştir. Beyrut'un etrafındaki bölge olan Lübnan, modern dünya ekonomisine oldukça entegre olmuş ve önemli bir ticaret, ulaşım, iletişim ve finans ekseninde durmuştur. Suriye'nin finansal sermayesi olan Beyrut, yabancı bankalar ve sigorta şirketleri ile finans merkezi olmuştur. Demiryolları ve liman şirketleri, ipek atma endüstrileri, bankalar, oteller ve eğitim kurumları, diğer Ortadoğu ülkelerinde boyutları bulunmayan bir burjuvazinin temelini oluşturmuştu⁴⁵.

Ermeniler, Ortadoğu'da özellikle; İran, Lübnan ve son zamanlarda Suriye'de siyasi ve sosyal olarak oldukça organize olmuşlardır. Özellikle Lübnan'da önemli bir nüfusa sahiplerdir. Ulusal kimliklerini (dil, din ve kültür) korumakla kalmayıp yeni nesillere de aktarmaktadırlar⁴⁶. Lübnan'daki Ermeni toplumu, 3 tema üzerinde; kimlik, kurum ve siyasi entegrasyon üzerine kategorize olmuştur. Bu esas da Lübnan'ı tüm çevresel Ermeni toplumunun merkezi haline getirmiştir. Özellikle Ermeni Apostolik Kilisesi, Lübnan'daki Ermeni Diaspora açısından sadece dini değil aynı zamanda ulusal, kültürel ve eğitim yaşamından önemli bir kurum haline gelmiştir⁴⁷.

41 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., . Kankanyan N., and Shorjian, N.(2017). "Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon". 65

42 Koinova, M. (2011). "Diasporas and secessionist conflicts: the mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen diasporas". 338.

43 Krikorian, M. R. (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In Lebanon*. 33.

44 Kasbarian, S. (2013). "Diasporic Voices from the Peripheries – Armenian Experiences on the Edges of Community in Cyprus and Lebanon". 81.

45 Cohen, R. (2008). *Global Diasporas*.31.

46 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., . Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). "Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon". 65.

47 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., . Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). "Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon".69.

Lübnan'ın siyasi ve sosyal çatışma ortamı, kırılğan ekonomisi, kronik zayıf bir devlet algısı ve sayısız diğer faktör göz önüne alındığında diasporanın yer aldığı örgütlü araçlar ve Lübnan'daki başlıca sosyo-politik gruplarla olan ilişkisi, Lübnan Ermeni Diasporasını diğer diaspora topluluklarından ayırmaktadır. Diasporanın Lübnan hayatının her alanına (siyaset, ekonomi, toplum vb.) katılma sıklığı, yoğunluğu ve diasporanın Lübnan Devleti'nden gelen özerkliği Lübnan'ı ulus ötesi olarak konumlandırmıştır⁴⁸. Lübnan'daki Diasporanın yurtiçi kamusal konularda yer almasının önemli bir özelliği, Lübnan'daki siyasetin derin ayrımcı karakteri ve bunların her zaman olmasa da, genellikle yurtdışında çoğaltılması olmuştur. Genel olarak diasporaların özelliği olan nispeten tekdüze bir dizi siyasi faaliyetin aksine, Lübnan politikasındaki derin ve kronik bölünmeler, diasporadaki daha büyük dağılışı ortaya çıkarmıştır⁴⁹. Lübnan, Ermeni algısında sık sık "İkinci vatan» ya da « İkinci başkent « olarak anılmaktadır. Dilsel, dini, mesleki ve yerel farklılıkların nötralize edilmesi kısa sürede gerçekleşmiştir. Bu değişimin başlıca araçları Ermeni siyasi partileri, özellikle de Ermeni Devrimci Federasyonu (Armenian Revolutionary Federation) olmuştur⁵⁰. Ermeni Devrimci Federasyonu Partisi, Sosyal Demokrat Hınçak Partisi ve Liberal Demokrat Ramgavar Partisi, eğitimin de için bulunduğu yoğun propaganda ve kitlesel seferberlik kullanmak suretiyle 1930'lu yılların ortalarından sonra yeni siyasallaşmış kitleler arasında "güçlü ve modern bir pan-ulusal duygusu" gibi bir kimlik aşılama amacıyla ortaya çıkmışlardı. Bu süreçlere Lübnan'daki mevcut profesyonel sistem yardım etmiştir. Dahası Ermeni cemaatinin kendi milli kimliğini korumak ya da başka bir anlamda kurmak için birçok fırsat sağlamıştır. Dolayısıyla kimlik açısından bakıldığında Lübnan, Ermeni Diasporası için merkezi bir öneme sahip olmuştur. Şöyle ki; yakın tarihte Lübnan Parlamentosunun Ermeni üyesi olan ve aynı zamanda yüksek rütbeli Taşnak yetkilisi Hagop Pakradounian ile yapılan bir röportajda Lübnan'ın Ermeni Diasporası için merkezi bir öneme sahip olmasını birbiriyle ilişkili altı faktör olarak şöyle sıralamıştır:

Ermeni nüfus yoğunluğu.

Lübnan'ın profesyonel sistemi ve Ermeni cemaatinin resmen tanınmış ve hak verilmiş tek ülke olduğu gerçeği.

Ermeni siyasi partilerinin merkezi karargâhının yanı sıra Ermeni Apostolik Kilisesi ve diğer bazı Ermeni örgütleri barındırıyor olması.

Lübnan'ın demografik yapısı.

Birçok Ermeni-Lübnanlı öğretmen, rahip, sanatçı ve gazeteci diğer ülkelerdeki Ermenilerle olan yardım işbirlikleri.

Lübnan Devleti'nin demokratik yapısının Ermenilere Ortadoğu'daki diğer yerlerden daha

48 Skulte-Ouaiss, J., Tabar, T. (2014). "Strong in Their Weakness or Weak in Their Strength? The Case of Lebanese Diaspora Engagement with Lebanon, Immigrants & Minorities Historical Studies in Ethnicity". *Migration and Diaspora*, 33 (2), 142-143.

49 Skulte-Ouaiss, J., Tabar, T. (2014). "Strong in Their Weakness or Weak in Their Strength? The Case of Lebanese Diaspora Engagement with Lebanon, Immigrants & Minorities Historical Studies in Ethnicity". 146

50 General CIA Records, CREST, CIA-RDP80-00809A000700030265-3.

fazla özgürlük ve çalışma olanağı veriyor olması.⁵¹

Yukarıdaki nüfus faktörü dışında diğer olgular isabetlidir. Şöyle ki; Lübnan'daki nüfus diğer ülkelerden daha fazla değildir⁵². 2002 yılında Jinishian Anma Programı tarafından yürütülen bir araştırmada Ermeni nüfus sayısı 100.000 ila 150.000 arasında değişmektedir. Bu istatistiksel veriye bakıldığında Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Gürcistan, Fransa ve Ukrayna'dan sonra Ermenistan dışındaki en büyük altıncı toplulukla ilgilidir. Bununla birlikte, bu noktalar hakkında ilginç olan, ev sahibi ülkenin siyasi ve toplumsal ortamında Ermeni topluluğunun aidiyet, gelenek ve geleneklerini korumasına yardımcı olan referanslarıdır⁵³.

Lübnan, Ermeni Diasporasının eğitim ve kültür merkezidir. Ermeni Diasporası açısından modern çağın anavatanıdır. Ermeni Şair Mushegh Ishkan bir yazısında Lübnan'ı “*Diasporadaki kültürün merkezi kalesi*” olarak tasvir etmesi bu tanıımı teyit etmiştir⁵⁴. Bunun yanında Antelias'taki Katoğigosluğun 1915 olaylarından sonra Ermeni toplumunun yeniden organize edilmesinde etkili olmuştur. Ermeni Apostolik Kilisesi, dini bir kurum olmasının yanı sıra Lübnan Ermeni Diasporasının milli, kültürel ve eğitim yaşamında da önemli bir kurum haline gelmiştir⁵⁵. Lübnan'daki kilise gibi diğer tüm Ermeni organizasyonların amacı, Lübnan'daki Ermeni Diasporasının Ermeni milli kimliğini güçlendirmek ve sürdürmektir⁵⁶.

Lübnan'da Ermeni cemaatlerinin örgütlenmesini kolaylaştıran bir diğer faktör Lübnan'ın coğrafik yapısıdır. Mevcut toplu yerleşim alanları sayesinde Beyrut ve Lübnan'daki Ermeni mahalleleri bugüne kadar oluşturulmuş ve korunmuştur⁵⁷. Lübnan'ın Ermeni Diasporası için merkezi bir önem kazanmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi kültürel şartlarıdır. Şöyle ki; diaspora açısından Lübnan, Ermeni kimliğini muhafaza etme (Hayababhanum) çabalarını herhangi bir ülkeden daha uzun süren ve mümkün olan en iyi koşullardan biri olarak nitelendirilmektedir. İkincisi ise siyasidir. Ortadoğu genelinde ve özellikle Lübnan'daki Diasporanın idealize edilmiş olgularının gelişimi için özel önemi olan diasporanın nihai hedefi, Ermenilerin gelecekte anavatanlarına dönüşü olarak öngörülmüştür. Ayrıca Ortadoğu toplumlarının vatanlarına coğrafi olarak yakın olması bu yüksek hedefi gerçekleşmesine daha yakın hale getirmiş gibi gözükmektedir⁵⁸. Her iki argüman, 1970'li yılların kritik bağlamında birbirlerini güçlendirmişti. Bir yandan, Lübnanlı Ermeni cemaatinin kültürel yaşamı, özellikle

51 Krikorian, M. R. (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In Lebanon*. 36-37.

52 1925 yılında Beyrut'ta bir bölgedeki yeni gelmiş Ermeni göçmen sayısı 45.000 kadardır. Laçiner, S.(2013). *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*. Ankara: Usak Yayınları, 97.

53 Krikorian, M. R. (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In Lebanon*. 37.

54 Abramson, S. (2013). “Lebanese Armenians; A Distinctive Community In The Armenian Diaspora And In Lebanese Society”. *The Levantine Review* 2 (2), 201.

55 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. 68.

56 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. 69.

57 Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). “Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon”. 75. Ayrıca Bkz. Ek-3.

58 Ghoukassian, K. D. (2009). “Lebanon in my mind. The civil war and the centrality of th Lebanese-Armenian community in the making of the Armenian Diaspora nationalism”. A. Boudjikianian (Eds.) *Armenians Of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community*, Beirut: Haigazian University, 415

de dünyadaki topluluklardan öğrenci barındıran Ermeni okullarıyla bir doruk noktasına ulaşmıştır. Öte yandan, yeni radikal nesil Ermeniler, “ulusal dava” anlayışıyla Filistin örneğinden etkilenmişlerdi. Bu anlamda “merkeziyet”, merkezdeki “vatan” ve “çevre” nin etnik-ulusal topluluklardan oluştuğu Ermeni de dâhil olmak üzere tüm modern diasporalar için uygun olan ulusal kimliğin merkez-çevre görüşünü ifade etmektedir. Nitekim diasporanın modernitesi, milli kimliğin gerçek hayatta ya da hayali anavatana bağlandığı fikrine dayanan bir topluluk örgütünün yapılandırılmasından ibarettir. Ancak hayali argüman, hayatta kalma ve gelişmenin yegane garantörü olmuştur. Diasporalar, “bir gün yurda dönmek” tasavvuru üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Lübnan Ermeni Diasporası, yukarıda belirtilen kültürel ve siyasi nedenlerden dolayı dikkat çekmektedir.⁵⁹

Lübnan’daki Ermeni Diasporasının oluşum sürecinden beri Ermeni cemaatinin karmaşık katmanları ve vatan ile olan ilişkileri oldukça tartışmalıdır. Bir ulus olarak Lübnan’a ait olmaktan ziyade Ermeni ulusuna ait olmak çok daha subjektiftir. Tarih, dil, semboller, efsaneler ve gelenekler, Ermeni anavataniyla ilgili herhangi bir deneyime kıyasla çok daha alakalı olabilmektedir. Ermeniler şimdi “evsahibi” ülkede kendi koşullarıyla yaşamlarını sürdürmek için Lübnan’da evde kalabileceklerini düşünmektedirler. Örneğin Taşnak partili Pakradounyan; “*Ermeni Lübnanlı ve Ermeni olmayan Lübnanlılar arasındaki fark başka bir dil bildiğimizdir.*” olarak bu kimlikleşmeye vurgu yapmaktadır. Bu biraz basitleştirici olsa da, Ermenilerin aynı anda kendi kurumlarını da koruyarak Lübnan topluluğuna tam olarak entegre olduklarını göstermektedir. Bu eğilimler, bugün vatan ile olan ilişkiler açısından önemli etkileri olan ayrı bir Lübnanlı Ermeni kimliğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur⁶⁰.

1950’li yılların başında Lübnan’daki Ermeni toplumu arasında bölünmeler ortaya çıkmıştır. Bu bölünmenin iki temel fraksiyonu; tarihi ve coğrafi faktörler olmuştur. Birinci grup kendilerini; “Diaspora Ermenileri” ikinci grup; “Yerli Ermeniler” olarak adlandırmaktadır.⁶¹ Diaspora Ermenileri, Lübnan’a Sevk ve İskân kanunu ile birlikte Osmanlı Devleti’nin muhtelif illerinden göç eden Ermenilerdir. Sayısal olarak Lübnan’daki Ermeni nüfusunun %80-%85 ‘ini oluşturan en büyük gruptur. Bu grup kendilerini; “Kilikya Ermenileri” olarak da adlandırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Osmanlı Vilâyetleri olan Adana ve Halep’te yaşayan bu Ermeniler, 1920’li yılların başında Lübnan’da 25.000 kadar bir nüfusa sahip olmuşlardır. Diaspora Ermenilerinin ikinci alt grubu olan ve kendilerini “Anadolu Ermenileri” olarak adlandıran Ermeniler, Türkiye’nin batısındaki önemli merkezlerden gelmişlerdir. Lübnan’daki Ermenilerin % 20’sini oluşturan bu Ermenilerin 8.000’e yakın nüfusları vardır. Diaspora Ermenilerinin üçüncü alt grubu olan Ermeniler ise; Lübnan’ın mahallî bölgelerinde yer alan Katolik Ermenilerdir⁶². Lübnan’daki Ermenilerin ikinci bir grubu olan Yerli Ermeniler, Batı ya da Doğu’da doğmuş ya da yetişmiş olan ve 1920’li yıllarda Lübnan’da olan 5.000 kadar nüfusa sahip Ermenilerdir. Lübnan’daki Ermeni nüfusun yaklaşık

59 Ghoukassian, K. D. (2009). “Lebanon in my mind. The civil war and the centrality of th Lebanese-Armenian community in the making of the Armenian Diaspora nationalism”. 416

60 Krikorian, M. R. (2007). Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In Lebanon. 55

61 Schahgaldian, N. B.(1979). The Political Integration of an Immigrant Community Into A Composite Society: The Armenians In Lebanon 48.

62 Schahgaldian, N. B.(1979). The Political Integration of an Immigrant Community Into A Composite Society: The Armenians In Lebanon. 48.

%12'sini oluşturmaktadırlar⁶³.

Ermeni Diasporası, Lübnan sosyal yapısına önce ekonomik, daha sonra siyasi ve nihayetinde sosyo-kültürel olarak entegre olmuştu. Bu entegrasyonun başlıca göstergelerinden biri, Lübnan-Ermeni kimliğinin asıl meydan okuması bağımsız Ermenistan'ın yeniden doğuşu ve "hayrenik" kavramının simgesel ve ritüel alanından gerçek haline dönüşmesidir⁶⁴. Hayrenik (anavatan) ve Hayastan'ı (Ermenistan) tanımlayan ve ayıran fikirler sembolik ya da fiili / pratik olsun yeni bir anlam kazanmıştır⁶⁵. Yukarıda da değinildiği gibi Lübnan, Ermeniler açısından "our second homeland (yergroort hayrenik/İkinci Vatan)" olarak tasvir edilmektedir. Geri dönüş kavramının kimlik kazanma değeri dışında, "anavatana geri dönme" kavramının oynadığı bir başka işlev, çeşitli Diasporik örgütlerin rolünü meşrulaştırmaya yardımcı olmasıdır. Şöyle ki; değer, kültür ve gelenekleri ile ulusun geri dönüş zamanı gelene kadar Diasporik örgütlerin bu algı pratiğinde vatana ulaşılabilirliği olarak görülmüştür⁶⁶.

SONUÇ

Diaspora kavramının, tanım, sınıflandırma ve mevcut faaliyet noktasından yola çıkılarak diasporanın göç ve asimilasyonun teolojik ve ulus-devletçi anlayışlarına bir alternatif sunduğu ileri sürülmüştür. Ancak diaspora konusunda kavramsal olarak net bir konsept oluşmamıştır. Birçok milliyetçi hareketin öz olarak kabul ettiği '*Gerçek kimlikler*' hakkındaki varsayımları ile uluslar üstü aidiyet duygusunu yeniden inşa etmek ve küresel düzeyde gerçekleşen hareketleri diasporadaki mevcut anlayış ekseninde ortaya çıkarmak zorlaşmıştır. Ayrıca çeşitli diaspora gruplarının hem diaspora hem de ev-devlet çevreleri tarafından yönlendirilen karşı iddialara sahip olması durumunda, diasporaların devlet dışı aktörler olarak özerkliği ne derecede olduğu belirsizdir. Dolayısıyla diasporaları kimlik temelli aktörler olarak kuramsallaştırmak veya ulus ötesi toplumsal hareketlerinin ve mevcut teorik yaklaşımlarının üzerinden eleştirel anlamda incelemek gerekmektedir.

Ermeni Diasporası, 1915 yılı ve sonrasında tanımlanmıştır. Diasporada inşa edilmiş ve idealize edilmiş bir ulusal geçmişi temel alan "*anavatan*" vizyonu ile mutabık kalınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda "*vatan*", Sovyet yetkilileri ve Diaspora örgütleri tarafından desteklenen bir stratejiye dönüşmüştür. Şöyle ki; Sovyet Ermenistan'ı, otoriter bir ulusal ev olarak meşrulaştırmak ve ülkeye geri dönüşü özendirmek için "*anavatan*" kavramı üzerinde propagandalar idealize edilmiştir. Bu yolla Ermeniler, Yahudiler gibi, atalarından bir vatanın geri dönüşüne dair ortak bir rüyanın anahtar niteliğini taşıyan bir arketip diasporasına dönüşmüştür. Diasporada, kimlik koruma ve Soykırım tanımaya odaklanan geleneksel gündem varlığını devam ettirmektedir. Diaspora toplulukları, örgütlü ve gayri resmi faaliyetler vasıtasıyla birbirleriyle aktif olarak bağlar kurmayı amaçlamışlardır. Özellikle 1991'de Ermenistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, Diasporanın "*ev sahibi*" devletlerde giderek

63 Schahgaldian, N. B. (1979). The Political Integration of an Immigrant Community Into A Composite Society: The Armenians In Lebanon. 49.

64 Kotchikian, A. (2009). "Between (Home)land Lebanese- Armenians and the Republic of Armenia". *Armenians Of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community*, A. Boudjikianian (Eds.) *Armenians Of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community*, Beirut: Haigazian University, 475-76.

65 Kotchikian, A. (2009). "Between (Home)land Lebanese- Armenians and the Republic of Armenia". 466.

66 Kotchikian, A. (2009). "Between (Home)land Lebanese- Armenians and the Republic of Armenia". 467.

daha kök salmasına ve daha sivil katılımın sağlanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Ermenistan'a yönelik bir yönelimin yanı sıra, ulus aşırı sembolü olan 'vatan' anlayışının geleneksel Diaspora yaklaşımıyla yeniden canlandırılmasına da neden olmuştur.

Kimlik koruma konusundaki kurumların araçsal rolünü vurgulayarak, Lübnan'da Ermeni Kilisesinin nihai meşruluğa sahip olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Dolayısıyla Kilise, Lübnan kurumsal yapısı tarafından Lübnan'da yaşayan Ermenilerin gündelik hayatını yöneten organ olarak yetkilendirilmektedir. Dahası, Lübnan'daki Ermeni kilisesinin kendi zinciri Ermeni okulları, gençlik / öğrenci organizasyonları var ve Lübnan'da Ermenilerin hayatlarını yönetmek için diğer kurumlar ve siyasi partilerle işbirliği yapmaktadır. Merkezde bulunan Kilise, diğer örgüt türleri ile işbirliği yapmakla birlikte onları Lübnan'da Ermeni kimliğini korumak ve güçlendirmek için görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmelerinde etkili olmaktadır. Bu model, farklı Ermeni örgütlerinin ve partilerinin koordinasyonunu ve etkileşimini mümkün kılan dinamik bir platform yaratılmasına yol açmıştır. Kimliğin korunmasının "sırrı" nı Lübnan'da olması birçok yönde güçlü bağların varlığından kaynaklanmaktadır. Kiliseden okullara, siyasi partilere ve STK'lara kadar her kurumun arasındaki döngüsel bağlar bu birlikteliği teyit etmektedir.

KAYNAKLAR

1.Arşivler

Amerikan Arşivleri

General Central Intelligence Agency Records

General CIA Records, CREST, CIA-RDP80-00809A000700030265-3.

İngiliz Arşivleri

Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office records

Foreign and Commonwealth Office(FCO)

FCO9/3073/WST 245/1.

2. KAYNAK ESER VE İNCELEMELER

Abramson, S. (2013). "Lebanese Armenians; A Distinctive Community In The Armenian Diaspora And In Lebanese Society". *The Levantine Review* 2 (2), 188-216.

Akçam, T. (2000). Ermeni Tabusu Aralanırken: Diyalogdan Başka Bir Çözüm Var mı?. İstanbul: Su Yayınları.

Alfred, M.V. (2015). "Diaspora, Migration, and Globalization: Expanding the Discourse of Adult Education". *New Directions For Adult And Continuing Education*, 87-97.

Anderson, B. (1991). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev:İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayıncılık.

Baibourtian, A. (2009). "The Emergence of the Armenian Diaspora and Genesis of the Indo-Armenian Community". *Diaspora Studies*, 2(1), 93-108.

Björklund, U. (2003). "Armenians of Athens and Istanbul: the Armenian diaspora and the 'transnational' nation". *Global Networks* 3, 337-354.

Brubaker, R. (2005). "The 'Diaspora' Diaspora". *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), 1-19.

Brinkerhoff, J. M. (2011). "David And Goliath: Diaspora Organizations As Partners In The Development Industry". *Public Administration And Development Public Admin*, 31 (1), 37-49.

Cavoukian, K. (2013). "Soviet mentality?" The role of shared political culture in relations between the Armenian state and Russia's Armenian diaspora". *Nationalities Papers*, 41 (5), 709-729.

Cohen, R. (2008). *Global Diasporas*. New York: Routledge.

Gallo, E. (2010). "Diaspora by Design? Multiple Allegiances and Belonging in Contemporary Global Catholicism". *Diaspora*, 19(1), 51-73.

Ghoukassian, K. D. (2009). "Lebanon in my mind. The civil war and the centrality of th Lebanese-Armenian community in the making of the Armenian Diaspora nationalism". A. Boudjikianian (Eds.), *Armenians Of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community*, Beirut: Haigazian University, pp. 411-430.

Hediger, D. and Andrej L.(2009). *The Armenian quarters in Beirut Bourj Hammoud and Karm el Zeitoun*. Draft ETH. Basel: Eidgenössische Technische Hochschule Zürich, Studio.

Laçiner, S. (2013). *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*. Ankara: Usak Yayınları.

Laycock, J.(2012) "Armenian Homelands And Homecomings, 1945-9". *Cultural And Social History*, 9 (1), pp.103-123.

Kasbarian, S. (2013). "Diasporic Voices from the Peripheries – Armenian Experiences on the Edges of Community in Cyprus and Lebanon". *The Cyprus Review*, 25 (1) , 81-110.

Koinova, M.(2011) "Diasporas and secessionist conflicts: the mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen diasporas". *Ethnic and Racial Studies*, 34(2), 333-356.

Kotchikian, A. (2009). " Between (Home)land Lebanese- Armenians and the Republic of Armenia". *Armenians Of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community*, A. Boudjikianian (Eds.) *Armenians Of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community*, Beirut: Haigazian University, pp. 463-476.

Krikorian, M. R. (2007). *Almost Home: Perceptions Of Home And Homeland Among The Armenian Diaspora In Lebanon*, Unpublished Master's Thesis, American University Of Beirut, Beirut.

Messerlian, Z. M. (1963). *Armenian Representation In The Lebanese Parliament*, Unpublished Master's Thesis, American University of Beirut, Lebanon.

McKittrick, K. (2009). "Diaspora". R. Kitchin N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography*, Canada: Elsevier, pp.156-161.

Policy Forum Armenia. (2010). *Armenia-Diaspora Relations: 20 Years Since Independence*. Armenia: A publication of Policy Forum Armenia.

Rana, Mohammad B., Elo, M. (2017). "Transnational Diaspora and Civil Society Actors Driving MNE Internationalisation: The Case of Grameenphone in Bangladesh". *Journal of International Management*, 23(1), 87-106

Singh, M., Singh A.(2008). "Diaspora, Political Action, and Identity: A Case Study of Canada's Indian Diaspora". *Diaspora*, 17 (2), 149-171.

Schahgaldian, N. B.(1979). *The Political Integration of an Immigrant Community Into A Composite Society: The Armenians In Lebanon 1920-1974*. Unpublished Doctoral Dissertation, Columbia University, Columbia.

Sheffer, G. (2010). *Diaspora Politics At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skulte-Ouass, J., Tabar, T. (2014). "Strong in Their Weakness or Weak in Their Strength? The Case of Lebanese Diaspora Engagement with Lebanon, Immigrants & Minorities Historical Studies in Ethnicity". *Migration and Diaspora*, 33(2), 141-164.

Ter-Matevosyan, V., Danielyan, H., Sisserian SV., Kankanyan N., and Shorjian, N. (2017). "Institutions and identity politics in the Armenian diaspora: the cases of Russia and Lebanon". *Diaspora Studies*, 10 (1), 64-80.

Yamashiro, J. H. (2013). "Working towards conceptual consistency in discussing 'diaspora' and 'diaspora strategies': Ethnicity and affinity in the case of Japan". *Geoforum* 59, 178-186.

Yousefian, S.N. (2014). "Picnics for Patriots: The Transnational Activism of an Armenian Hometown Association". *Journal of American Ethnic History*, 34 (1), 31-52.

EKLER

Ek-1 Ermenilere dair İngiliz Foreign Office departmanı raporu.

CONFIDENTIAL

WST 245/1 Reference ...
19 NOV 1980
HOME OFFICE
INTEL

Mr R J A Martin, SED

ARMENIANS

1. I was interested to see from your letter of 14 November that you have finally launched your trawl for information on Armenian communities abroad, and in particular the likelihood that certain communities may be more inclined than others to harbour or generate terrorism. I look forward to seeing the results.

2. I am not quite sure on what basis you decided the distribution for your letter. Presumably the large Armenian communities of South America are excluded because they are geographically remote; likewise, I imagine that you do not include Bulgaria or Romania because political circumstances in these countries make it unlikely that their Armenian populations will resort to terrorism. But I should have thought that towns like Cairo, Amman, Jerusalem, Baghdad and Kuwait are at least as likely to produce terrorists as are New Delhi or Nicosia, where Armenians are now numbered in mere hundreds, or Canberra which could hardly be further away.

3. I am also a little doubtful about what you think the newspapers will provide. On the whole, the expatriate Armenian press tends to be fairly closely affiliated to one of the three main political groupings, Hnchak, Ramgavar or Dashnak. Of these, the last is of course much the most powerful numerically and much the most likely to have informal links with terrorist organisations; the Dashnak party has, after all, something of a history of terrorism. But I think it unlikely that even systematic monitoring of the Armenian press would produce much in the way of firm evidence about terrorist links, and in any case I would hate to undertake the job: there are at least a dozen Armenian dailies round the world, and countless other periodicals.

4. Two fairly obvious thoughts occur to me. First, if more information is required could it not be obtained more easily and probably just as reliably from one of the organisations that do have links throughout the diaspora, in particular the Armenian Church or the Armenian General Benevolent Union? Secondly, is this not perhaps a field where a background study could usefully be undertaken in cooperation with our Community partners? It strikes me that the French, for example, are likely to have much better knowledge of Armenian communities abroad than we are, and a background study of the problem of Armenian terrorism would not, surely, be so sensitive as to preclude cooperation on the preparation of such a paper. I note that the PoCo machine has produced background studies of this kind, for example on national minorities in China and the Somali problem.

R. D. Wilkinson

R D Wilkinson
Planning Staff
K113 233 8003

17 November 1980

cc PUSD Mr Cooper, ECD(E)
MAED
OID
Research Dept.

CONFIDENTIAL

CODE 18-77

Ek-2 Taşnak Partisi'nin ideolojik yapısına dair bir CIA raporu.

Sanitized Copy Approved for Release 2011/10/17 : CIA-RDP80-00809A000700030265-3

CLASSIFICATION	RESTRICTED RESTRICTED	REPORT	<input type="text"/>	STAT
CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY		INFORMATION FROM	CD NO.	
COUNTRY	Armenian minority	DATE OF INFORMATION	1951	
SUBJECT	Political - Communist affiliation	DATE DIST. # DAG	1951	
HOW PUBLISHED	Daily newspaper	NO. OF PAGES	2	
WHERE PUBLISHED	Aleppo	SUPPLEMENT TO REPORT NO.		
DATE PUBLISHED	20 Oct 1951			
LANGUAGE	Armenian			

THIS IS UNEVALUATED INFORMATION

SOURCE Aravak

BASICALLY PERTAINING TO USSR-ARMENIAN COLLABORATION

The following article was published by an Armenian Dashnak newspaper in response to allegations made by the Jerusalem Post in its 20 August 1951 edition concerning widespread Armenian affinity for Communism. The Jerusalem Post claimed that the Armenian Church, religious point for Armenian Communists, had gained the support of the "vast majority of Armenians in the Diaspora," that the USSR has constantly supported Armenia's claim against its "arch enemy," the Turks; that many of the leading Communist personalities in the Middle East are of Armenian origin, and finally, that the national aspirations of the Armenian people "coincide with Soviet imperial interests."

With deep regret, we read the article on Armenian affinity for Communism which appeared in the Jerusalem Post. It is an unfortunate fact that this article, despite its obvious exaggeration will inevitably result in misleading the majority of the Jerusalem Post's readers. Furthermore, it will be a cause for apprehension among the great majority of legal, anti-Communist, thoroughly democratic Armenians who again may fear rejection by the very society whose way of life they are attempting to preserve.

There is, indeed, some truth in the article. It is precisely for this reason that the final exaggerated version represents a potential threat to the great effort exerted by the Armenian people to combat Communist propaganda. Certainly, there are Armenian Communists. But they are a very definite minority, just as the Communists are a finite minority in every nation throughout the world.

The Jerusalem Post is fully aware that the Catholicos of Echmiadzin /Primate of the Armenian Church/ is in reality a prisoner of the Soviet dictatorship. He is totally subservient to the will of the Communist Party.

The editors of the Jerusalem Post know that the former Catholicos, Khoren, was strangled to death by the CPUSA on 6 April 1939. And they know that Echmiadzin cannot be the political center of the Armenian Communist movement because the Bolsheviks have wrested all forms of power from the Catholicos, as they have mutilated every national church within the sphere of Soviet domination.

- 1 -

CLASSIFICATION	RESTRICTED RESTRICTED
GROUP	☒ CONFIDENTIAL ☒ SECRET ☐ UNCLASSIFIED

Sanitized Copy Approved for Release 2011/10/17 : CIA-RDP80-00809A000700030265-3

Ek-3 Lübnan'daki Ermeni yerleşim yeri (Bourj Hammoud).

Hediger, D. and Andrej L.(2009). *The Armenian quarters in Beirut Bourj Hammoud and Karm el Zeitoun*. 143.

Ek-4 Lübnan'daki Ermeni Kiliseler.

Hediger, D. and Andrej L.(2009). *The Armenian quarters in Beirut Bourj Hammoud and Karm el Zeitoun*. 146.